Színház, 1999/2.

JOÓB SÁNDOR

„JÁTSZANI IS ENGEDD!"

MOLIÉRE: GEORGE DANDIN

Azt mondják, Molière *George Dandinje* nem a legjobb darabok közül való. Pusztán egy féltékeny férj három sikertelen kísérletét mutatja be, hogy a szülők (és a nyilvánosság) előtt bizonyítsa ifjú és rangban fölötte álló felesége hűtlenségét. Szegény elkeseredett parasztember háromszor próbál bizonyítani, és háromszor bukik el: a furfangos nemesi származású feleség háromszor húzza ki magát a csávából. Nem éppen olyan ez, mint a mesében? Ennek a furcsa darabnak azonban van néhány érdekes mozzanata, amely alapján nehéz lenne egyértelműen ráhúzni a komédia szűkre szabott definícióját. A helyzet például nem oldódik meg a befejezésben, és a mulya George Dandin leleplezéséhez a darabban nincs olyan fix erkölcsi pont, amelyhez viszonyítva őt gyarlónak mondhatnánk. A feleség kikapós, vagy legalábbis megvan benne a hajlam a rosszra, a csábító gavallér üres fabábu, a szolgák komiszak, a szülők nevetségesek. Mindenkinél hibádzik valami, s liberális felfogás szerint legföljebb azt mondhatnánk: Molière optikája éppen szegény Dandint állította élesre. Az ilyen zavaró tényezőket figyelembe véve mindenesetre nagyon le kellene gyalulni az alakokat és a helyzeteket ahhoz, hogy egyértelműen nevettető, felszabadító vásári komédiát kapjunk.

Ascher Tamás pontos arányérzékkel határozta meg az előadás hangvételét, milliméterre belőtte az alakok koordinátáit, és - úgy tűnik - vasszigorral koreografálta a helyzeteket. A kaposvári színpadon nyoma sincs pajzán *commedia* dell'arte-imitációnak, de komolykodó magánéleti válságnak sem, sokkal inkább hűvös szemérmesség és racionális *rendezettség* jellemzi az anyag kezelését. Ez a szellem uralja az előadás egészét, s egy-egy - a Molière-darab természetéből következő - szabálytalan mozzanat (szerep vagy helyzet) is csak ezen az arányos struktúrán belül kap pontosan meghatározott helyet. Mintha a rendezés se a komikum, se a tragikum felé nem akarta volna elhúzni az előadást, ehelyett egyszerűen csak felmutatja azt, amit az anyagban talál: ez itt vicces helyzet, ez meg keserű, itt poén van, itt Dandin sajnálatra méltó - ilyen az élet. Ascher a cselekmény idejét a XX. századi francia vidékre helyezte át, amivel feltehetően a darab felkínálkozó aktualitásának hangsúlyozását akarta megkerülni; nem hinném ugyanis, hogy bármi közünk lenne egy jól működő francia parasztgazdaság világához. Ez az eltávolítás azonban éppen arra szolgál, hogy inkább *esztétikai*, mint *ideológiai* értelmező helyzetet vegyünk fel.

Már az első képben megragadja a figyelmet a tér plasztikus világítása (Bányai Tamás). Égető augusztusi forróság, meleg alkony, nyári vihar, holdfényes este, hajnal- mindegyik finom érzékkel úgy világítva, hogy a szóban forgó hangulatokhoz az emlékeinkben társuló illatokat és hangokat is érezzük. *Szervezett látvány*, mint a filmek jól bevilágított, manipulált keretbe foglalt képei. Nyári délután, csinos nő olvas csikos nap-ernyő alatt a teraszon. A horizonton villámlik, a napernyőt sietős kezek összecsukják, és beviszik a házba. Este a parasztudvar kis szélerőművének forgó propellere a holdfényben furcsa árnyat vet a ház falára.

A (francia!) parasztudvar berendezése aprólékos: szállítószalag, csörlők, szerszámok, szalma, megrakott teherautóplató - mindent fölhalmoztak a színpadon az atmoszférateremtés érdekében. Éppen a világítás előbb említett kimódoltsága teszi azonban, hogy az előadás látványvilága finoman túllép az egyszerű, felszíni naturalizmuson. Másfelől ez az aprólékosság néhol eltúlzott és zavaró. Játékos ötletnek tekinthető, hogy a délidőn heverésző szolgákat újra és újra megrohamozó szúnyoghad érzékeltetésére a magnón hol felhangosítják, hol lehalkítják a műzümmögést. Miután ezt a kelleténél kicsit tovább csinálják, megállapítjuk, hogy ez egy kis metaszínpadtechnikai játék volt. Más esetekben azonban meglehetősen rosszul sülnek el a magnós gegek: a szolga lábát egy láthatatlan valami rángatja, miközben elektromos kutyavicsorgást hallunk. Amikor aztán a közönség eleget nevetett, megnyomják a magnón a stop gombot, s kipipálják ezt a poént is.

Ez a gegszerkesztés tulajdonképpen az egész előadásra jellemző. Látni, ahogy a színészek beállnak a „szituhoz", megoldják azt, majd átsorolnak a következő jelenethez. Bezerédi félmeztelenre vetkőzik, fortyog magában, de jól láthatóan a színpad egy k jelölt pontjára áll. Felnéz az „égre", nagy levegőt vesz, kicsit megfeszíti izmait, mert nyilván tudja, hogy hamarosan jön a hideg zuhany. Be is kapcsolják az esőgépet. A Dandin legényét játszó Dányi Krisztián „csapó indul"-ra láthatóan jól megkoreografált akciót ad elő, amikor ura elől menekülve előbb az ajtónak vágódik, majd arról lepattanva magára borít egy egész teherautóplatónyi búzát. A kimódolt jelenetsor valójában csak színész kiváló mozgáskultúrájának köszönhetően telitődik élettel. Dányi mozdulataiban játékos ügyesség és valódi erő találkozik: gazdája elől iszkolva úgy kenődik fel az ajtóra, mint egy rajzfilmfigura, a csattanás azonban kíméletlenül valóságosnak hat. Mindezek ellenére bántó, hogy az előadás őt is csak úgy

Molnár Piroska (Sotenville-né), Gryllus Dorka (Claudine), Marozsán Erika (Angélique) és Kovács Zsolt (Sotenville)

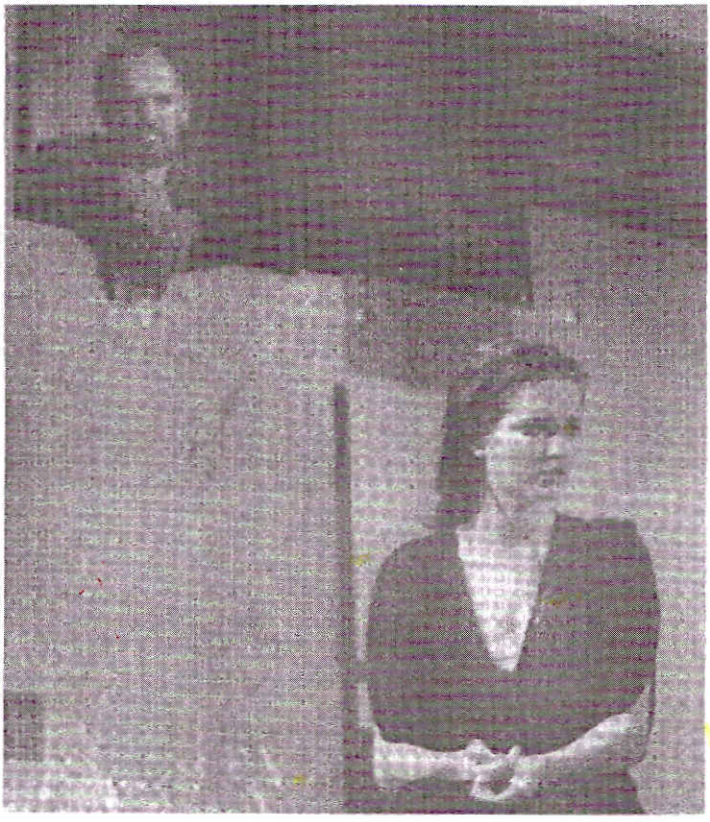

Bezerédi Zoltán (Dandin) és Marozsán Erika (Simarafotók)

használja, mintafent említett magnót: play-stop, play-stop. Ez a (szándékos?) darabosság teszi, hogy az előadás végig kényesen egyensúlyoz a valóságillúzió és a nem titkolt megalkotottság között. Körmönfont ellentmondás ez: trágyaszagú színpadon másodpercre programozott színészek.

Ettől a programozottságtól mintha csak Nyári Oszkár (Lubin) és Gryllus Dorka (Claudine) menekülne meg, akiknek - részben szerepükből fakadóan - lehetőségük nyílik önfeledt és tét nélküli játékra. Kell is ez a két élettel teli figura, hogy oldja azt a merevséget, amely a játék többi, szigorúbb korlátok közé szorított szerepéből adódik. A két színész cifrázhatja, és cifrázza is szerepét, úgy tűnik ugyanis, engedélyük van rá, hogy játsszanak. A többiek feltehetően csak a szerep koncepcionálisan leszűkített területén belül mozoghatnak, s kétségtelenül nehéz feladat keringőzni fél négyzetméteren.

Kovács Zsolt és Molnár Piroska ezen feltételekhez alkalmazkodva három-négy jól eltalált vonással jeleníti meg Angélique szüleinek szerepét. A látszólag jó szándékú, szenilis s mindent a családi hagyománynak alárendelő szülők az előadáson belül erős hangsúlyt kapnak, ők képviselik ugyanis azt a hamis erkölcsi fensőbbséget, amely a szerencsétlen Dandint háromszor igazságtalanul térdre kényszeríti. Dandin három bocsánatkérése Kaposvárott tragikomikus jelenet, amelyben a rikácsoló és nevetséges öregúr keményen megalázza a vejét. Jobb helyzetben van az udvarlót, Clitandre-t játszó Kocsis Pál, neki ugyanis - szerepe szerint- éppen olyan semmilyennek kell lennie, amilyen. Látszólag Marozsán Erika (Angèlique) szerepe is egysíkú figurát feltételez, a rendezés azonban időnként néhány komikus vonást csempész bele. Mivel Angélique-et az előadás, illetve a színésznő nem kifejezetten rokonszenves alaknak tünteti fel, a komikus „kalandozások" nem érnek célt igazán. Összefüggésekből kiszakított, elszigetelt gegnek tűnik például, amikor Angélique a férjének panaszkodik az asztalnál, s a komolynak tűnő jelenet végpontján Marozsán a sóhajtozást szép lassan rikácsoló sopánkodásba viszi át. Az egész előadásban érezni egyébként ezt a zavarba ejtő komiko-tragiko-váltakozást, s jóval ritkább az, amikor e két minőség egyszerre van jelen.

Mintha azon a bizonyos fél négyzetméteren Bezerédi Zoltán keringőzne a legszakszerűbben. Nála szimbiózisban működik és hat Dandin alakjának minden ellentmondásos vonása. Nem szerencsétlen bohóc, nem realista parasztfigura. Ez is közhely, de jobb kifejezést nem érdemes kitalálni rá: a szerep minden lehetséges árnyalatát megjeleníti. Nem erőlködik, nem törekszik átütő hatásra, könnyed természetességgel érzékelteti Dandinben a komikus és groteszk vonásokat s a köznapi komolyságot. Fintorog, bambán bámul, mindig ráfázik, mégsem mernénk csak úgy rámondani, hogy „az a hülye Dandin". Bezerédi szerepfelfogásában megvalósítja azt az arányosságot és átgondoltságot, amelyet fentebb az előadásnak tulajdonítottunk.

Ritkán szólnak recenziókban a statisztériáról, legfeljebb, ha nagyon elbénáznak valamit, a kaposvári előadásban azonban feltűnően kidolgozottan és szervezetten működik a háttérben lévő csoport. (Persze lehet azt mondani, hogy ez a társulati munka Kaposváron már természetes.) Mindenesetre itt látható az a minimum, amelyet „a" statisztériától elvárhatunk: ott is legyen a színpadon meg ne is, tömeg is legyen meg egyes emberek is. A kaposvári előadásban végig élő hátteret képeznek az ott ücsörgő, alvó, dolgozó napszámosok. Egyedi akcióik soha nem tolakodnak zavaróan a színpadon zajló főbb események közé, a csoportos megnyilatkozások pedig mindig jó ritmusban kerülnek előtérbe, s húzódnak vissza a háttérbe.

Ascher Tamás igazi klasszicista színházat csinált a *George* Dandinből. Elemző fejjel, mérnöki módszerrel hozott létre egy színházi művet. Kicsiszolt egy fénylő márványszobrot. Lehet vitatkozni arról, hogy ez a szenvtelen színháznyelvi beszéd mennyire a mai kor beszéde. Lehet, hogy bizonyos nemzedékeknek tud meglepőt mondani, azoknak, akik ezt tanulták. Más nemzedékek is értik ugyan, de ők új izgalmakat várnak. Nézzük ezt a fénylő márványszobrot, egyikünknek megmozdul, másikunknak nem.

Molière: George Dandin (kaposvári Csiky Gergely Színház)

Fordította: Réz Pál. *Dramaturg:* Eörsi István, Merényi Anna. *Díszlet:* Khell Zsolt. *Jelmez:* Szakács Györgyi. *Világításterező:* Bányai Tamás. *Zene:* Dévényi Ádám. *Rendező:* Ascher Tamás

Szereplők: Bezerédi Zoltán, Marozsán Erika, Kovács Zsolt, Molnár Piroska, Kocsis Pál, Gryllus Dorka, Nyári Oszkár, Dányi Krisztián, Horváth Eszter, Kolompár Margit, Pálffy Zsuzsa, Urbanovits Krisztina, Baksa Imre, Fábián Zsolt, Fila Balázs Zoltán, Kósa Béla, Lecsó Péter.